

PROGRAMMA
TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP
TE HAARLEM

VOOR HET JAAR 2010

DIRECTEUREN VAN TEYLERS STICHTING EN DE LEDEN
VAN TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP schrijven
de volgende prijsvraag uit om beantwoord te worden vóór 1 mei
2013:

Gevraagd wordt een onderzoek naar de voor- en nadelen van de zogenaemde “canonieke benadering” in haar toepassing op de vier nieuwtestamentische evangeliën.

Toelichting

Fundamentele bezinning op de vraag hoe Bijbelse geschriften op historisch, literair en theologisch verantwoorde wijze geïnterpreteerd kunnen worden, is een permanente noodzaak. Die noodzaak geldt ook voor de wijze van uitleg die bekend staat als “canonieke benadering”, “canonieke kritiek” of “canonieke exegese”. Men wil in deze benadering, die in de laatste decennia van de vorige eeuw is opgekomen, de afzonderlijke Bijbelse teksten verstaan als integraal onderdeel van een Heilige Schrift die toebehoort aan een gelovende en vierende gemeenschap. Ook al worden de begrippen “canoniek” en “canon” niet steeds eenduidig gebruikt, aanhangers van deze benadering veronderstellen dat de geschriften van Oude en Nieuwe Testament binnen de context van de canon een eenheid vormen. De canonieke benadering is minstens ten dele een reactie op wat men als nadelen van de historisch-kritische Bijbeluitleg waarneemt: historisch-kritische exegese zou de Bijbelse teksten uitsluitend als documenten van het verleden zien en te weinig oog hebben voor de eenheid van de Schrift.

De canonieke benadering, vooral bekend geworden door de publicaties van de Amerikaanse exegeet B.S. Childs, is aanvankelijk gebruikt voor de uitleg van het Oude Testament, later ook voor die van het Nieuwe Testament. Ze is onlangs opnieuw in de belangstelling gekomen doordat J. Ratzinger, beter bekend als paus Benedictus XVI, zich onder haar aanhangers heeft geschaard. In zijn boek *Jesus von Nazareth, Erster Teil: Von der Taufe im Jordan bis zur Verklärung* (2007) pleit hij voor een “canonieke exegese” of “theologische exegese”. Hij omschrijft het doel daarvan als “Lesen der einzelnen Texte im Ganzen der einen Schrift (...), wodurch alle einzelnen Texte in ein neues Licht rücken” (p. 17). Ratzinger leest in zijn boek teksten uit de vier evangeliën op deze wijze; resultaat is in zijn geval dat passages uit de drie synoptische evangeliën in sterke mate vanuit het evangelie van Johannes (en ook vanuit de latere kerkelijke traditie) ingekleurd worden.

Het project van de canonieke benadering is niet nieuw: deze benadering was in feite tot de opkomst van de historisch-kritische exegese in de tijd van de Verlichting veruit de dominante. Men zou bijvoorbeeld de wijze waarop nieuwtestamentische auteurs het Oude Testament interpreteren, als canonieke exegese *avant la lettre* kunnen beschouwen: deze auteurs beschouwen immers het Oude Testament in zijn geheel als mede tot henzelf gerichte goddelijke openbaring. Bezwaren tegen het project zijn er ook aangevoerd: men verwijt de canonieke exegese dat ze de historische context van de Bijbelse geschriften en de pluriformiteit van het Bijbels getuigenis veronachtzaamt. Het verwijt van veronachtzaming van pluriformiteit betreft met name de exegese van de vier evangeliën. Die geven immers niet één maar vier verschillende beelden van persoon en optreden van Jezus van Nazaret, en alle vier beelden hebben binnen de christelijke kerken canonieke status. De uitleg van de vier evangeliën lijkt wel bij uitstek het terrein te zijn waarop zin en onzin van de canonieke exegese helder kunnen worden.

Gevraagd wordt een kritische reflectie over de voor- en nadelen van canonieke exegese in haar toepassing op de vier evangeliën. Men kan zich daarbij desgewenst concentreren op een of meer moderne auteurs die canonieke exegese van de evangeliën voorstaan of juist uitdrukkelijk afwijzen, en/of op een of meer passages uit de vier evangeliën.

Verwacht wordt een afzonderlijke verhandeling die ter publicatie wordt aangeboden dan wel een bundeling van reeds gepubliceerde studies waarvan het merendeel is verschenen in de drie jaren voorafgaand aan 1 mei 2013. In het laatste geval dient men tevens een nog ongepubliceerde, speciaal voor de prijsvraag geschreven, studie toe te voegen waarin de eerdere publicaties in een bredere academische context worden geplaatst.

Uitgeschreven blijft de prijsvraag 2009 om beantwoord te worden vóór 1 mei 2012:

Gevraagd wordt een onderzoek naar de kritische voorstellingen die verbonden worden met de gave, de bewoning en de wegname van het land in het Psalter van de Hebreeuwse bijbel.

Toelichting

De vestiging van Israël in Kanaän wordt uitvoerig beschreven in de narratieve literatuur van de Hebreeuwse bijbel (Num; Joz; Ri). In een extrapolatie met betrekking tot de aartsvaders (Gen 12-36) wordt gesteld dat deze goddelijke gave van het land niet een geschiedkundig toeval, maar de verwerkelijking van een vroeger gedane belofte is. De latere receptie spreekt zelfs van de 'eed, die JHWH gezworen heeft'. Daarbij richtte zich de vraag in de vorige eeuw voornamelijk op de historiciteit. De kloof tussen de reconstructie van de gebeurtenissen aan het begin van de IJzertijd en de verhaalde gewelddadige intocht maakte een groot deel van het debat uit. Nadat er min of meer een consensus was bereikt waarbij een grotendeels vreedzame, regionaal verschillend reconstrueerbare en archeologisch ondersteunde vestiging in het heuvelland zichtbaar werd, was het pleit voorlopig beslecht. Nu verschoof de aandacht naar de vraag waarom alle bijbelse verhalen over de intocht een gewelddadig karakter hebben. Verschillende antwoorden zijn gegeven. Meestal worden zij verbonden met de Assyrische bezetting

vanaf 745 v.Chr. of met het optreden van de in deuteronomistische ogen ideale koning Josia. In de meest recente literatuur wordt de vestiging van Israël in Kanaän vaak herleid tot een blauwdruk voor een nieuwe samenleving in de Perzische tijd. Daarbij speelt de radicaliteit waarmee de vreemde volken van het toneel moeten verdwijnen een grote rol bij de zelfkritische beoordeling van Israëls geschiedenis en schuld en het verdwijnen van het noordelijk rijk in 722/21 v.Chr. en het zuidelijk rijk in 587 v.Chr. Een dergelijke beoordeling wordt dan belangrijk voor het nieuwe begin na het einde van de Babylonische ballingschap. Daarbij is het land veel meer dan alleen een geografisch gegeven. De gave van het land wordt verbonden met/afhankelijk gemaakt van het leven met de Thora. Land en landbezit worden tot een onderpand in een religieus-ethisch geding. Geschiedvisies worden zo toegespitst dat het verlies van het land in Israëls zelfbeeld het gevolg is van het tekortschieten in religieus en sociaal opzicht. In een unieke zelfaanklacht wordt de hand in eigen boezem gestoken: niet JHWH heeft verloren van Assur of Marduk, maar wijzelf hebben het land verspeeld. Door deze verbinding van Thora, land en geschiedvisie wordt land een kritisch begrip in de zelfreflectie van Israël. Het gaat bij het land niet meer om een goddelijk gelegitimeerd bezit, maar om het verwerklijken van een samenleving binnen de religieuze en sociale spelregels van een nieuw geformuleerde verbondstheologie.

Naast de narratieve en wetsliteratuur bestaat er echter ook poëtische literatuur over de verkrijging, de bewoning en de wegname van het land. Juist in de spiegel van liederen en gebeden wordt duidelijk welke motieven met het denken over het land waren verbonden. De belangrijkste bron daarbij is het Psalter met de geschiedpsalmen 78, 105, 106 en hun veelomvattende verwerking van Pentateuch en Vroege Profeten. Maar ook de Pss 44, 80, 135, 136 e.a. gebruiken het motief van de verkrijging, de bewoning en de wegname van het land. Gevraagd wordt een onderzoek naar de wijze waarop in het Psalter landgave, landbezit en landverlies fungeren en hoe hier de verbinding van goddelijke gave en menselijke verantwoordelijkheid gezien wordt.

Verwacht wordt een afzonderlijke verhandeling die ter publicatie wordt aangeboden dan wel een bundeling van reeds gepubliceerde studies waarvan het merendeel is verschenen in de drie jaren voorafgaand aan 1 mei 2012. In het laatste geval dient men tevens een nog ongepubliceerde, speciaal voor de prijsvraag geschreven, studie toe te voegen waarin de eerdere publicaties in een bredere academische context worden geplaatst.

Procedure

Om voor beoordeling in aanmerking te komen dienen de antwoorden in viervoud te worden ingezonden op een zodanig tijdstip, dat deze vóór 1 mei 2013, respectievelijk 1 mei 2012 in het bezit zijn van Directeuren van Teylers Stichting, Spaarne 16, 2011 CH Haarlem. Antwoorden die na die datum binnengekomen zijn zullen niet in behandeling worden genomen. De antwoorden moeten in het Nederlands, Frans, Duits of Engels zijn gesteld. Ingevolge de bepalingen van Teylers testament mogen ze niet de naam van de auteur vermelden. Zij moeten slechts met een spreuk zijn ondertekend. Bij de inzending dient een verzegeld couvert te zijn ingesloten, met dezelfde spreuk als opschrift en bevattende naam en adres van de schrijver. Opdat de inzenders niet langer dan nodig is in het onzekere blijven van de uitslag van de beoordeling, indien deze niet tot bekroning heeft geleid, dient men, behalve het verzegeld couvert, nog een open couvert toe te voegen, bevattende de naam van een vertrouwenspersoon, met volledig adres, tot wie de Stichting zich eventueel door correspondentie kan wenden.

Beoordeling

De beoordeling vindt plaats door de leden van het Godgeleerd Genootschap (prof. dr. H.L. Beck, dr. A.G. Hoekema, dr. V. Kal, prof. dr. M.J.J. Menken, prof. dr. E. Noort, mevr. prof. dr. E.G.E. van der Wall); zij zal binnen zeven maanden na de uiterste datum van indiening in de vorm van een voorstel aan Directeuren van Teylers Stichting worden meegedeeld. Directeuren beslissen daarna binnen een maand, of het antwoord al dan niet bekroond zal worden. Deze beslissing is

onherroepelijk. Alle deelnemers aan de prijsvraag zullen direct daarna door Directeuren op de hoogte worden gebracht.

De prijs

De prijs bestaat – indien naar het oordeel van Directeuren de omstandigheden dat gedogen – uit een gouden erepenning op de stempel des Genootschaps geslagen. Verder zullen vakbladen en pers van de bekroning worden verwittigd. Voorts stelt een stichting die onbekend wenst te blijven voor de prijsvragen 2009 en 2010 een bedrag van telkens € 4500 beschikbaar, uit te keren aan de inzenders van door Directeuren bekroonde verhandelingen ter besteding naar eigen keuze.

Publicatie

In het algemeen zullen de auteurs zelf voor publicatie van hun werk zorgen, daarbij vermeldende dat het door Teylers Stichting is bekroond. Indien gewenst kan de Stichting daarbij behulpzaam zijn.

Redacties van tijdschriften en andere instanties die de aandacht op deze prijsvragen willen vestigen, wordt dringend verzocht eventuele belangstellenden op de wenselijkheid van het aanvragen van de gedetailleerde folder te wijzen opdat zij aan alle hierboven vermelde bepalingen kunnen voldoen. *Het programma van het Genootschap is op aanvraag bij Directeuren van Teylers Stichting, Spaarne 16, 2011 CH Haarlem, jaarlijks kosteloos verkrijgbaar. Ook is het na te lezen op www.teylersmuseum.nl.*